

From the analysis of the scientific literature found that mentally retarded students can not choose the optimal rate of labor movements in the performance of labor action. They have broken motor coordination, in consequence of which there is a deviation from the correct operations. The effectiveness of labor operations, and thus physical performance is associated with the typological features of students. The above factors largely depend on the strength of hand muscles right and left hand. What prompted us to conduct measurements of muscle strength of both hands secondary school students before and after work. The results of the study, we concluded that affect physical performance of the child's individual way of performing operational and technological actions, rational selection techniques and methods of action, fatigue, general motor development.

Key words: motility, muscle tone, hard work, mental retardation, work, work rate movements.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2015 р.

Статтю прийнято до друку 20.09. 2015 р.

Рецензент: д.пед.н., проф. Миронова С.П.

УДК 376.1-056.34:811.161.2

Любич Н.В.

ДО ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ УЧНІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ

У статті підіймається проблема спеціальної методики викладання української мови, здійснюється аналіз сучасних досліджень. Проведено теоретичний аналіз концептуальних засад, що складають підвалини становлення і розвитку спеціальної методики навчання української мови розумово відсталих учнів спеціальної школи. Зазначено, що мовознавча наука постійно розвивається, методичний та педагогічний досвід удосконалюється, з'являються сучасні дослідження, які спрямовані на пошуки нових ефективних методик формування мовленнєвої діяльності дітей з порушеннями інтелектуального розвитку – розумовою відсталістю. У межах статті здійснено теоретичний аналіз сучасних досліджень, серед яких провідне місце займають праці, в яких надані методики формування та розвитку комунікативних умінь розумово відсталих учнів, формування орфографічних навичок у процесі навчання грамоти; зосереджено увагу на розвитку зв'язного усного та писемного мовлення. Мета статті – проаналізувати сучасний стан спеціальної методики української мови, визначити пріоритетні напрямки її подальшого удосконалення. Методи дослідження репрезентовані в статті – теоретичні: аналіз, систематизація, порівняння та узагальнення наукових відомостей у галузі лінгвістики, психолінгвістики, мовознавства, корекційної психопедагогіки на досліджувану проблему з метою визначення стану її розробленості та перспективних напрямів вирішення.

Ключові слова: спеціальна методика української мови, урок української мови, спеціальна школа для розумово відсталих дітей, порушення інтелектуального розвитку, розумово відсталі учні.

Спеціальна освіта сьогодні має стійку тенденцію до визначення та удосконалення пріоритетних напрямів її подальшого розвитку, пов'язаних, в першу чергу, з подальшою розробкою методології здійснення корекційно-навчальної, корекційно-виховної, корекційно-розвивальної роботи. Особливе місце в навчальному процесі спеціальних шкіл для розумово відсталих дітей посідає вивчення мови та формування в учнів навичок письма і читання.

Спеціальна методика викладання української мови як самостійна дисципліна у XXI столітті виконує одне із найважливіших завдань – формування мовленнєвої діяльності учнів з розумовою відсталістю. Беручи за основу концептуальні засади розвитку спеціальної мовної освіти, сучасні дослідники пропонують різні методи і форми роботи, що застосовуються на уроках української мови у спеціальній школі.

До концептуальних засад спеціальної методики викладання української мови (СМУМ) належать:

- українська мова як рідна і державна в спеціальних закладах є засобом формування й розвитку мовної особистості, національно свідомого громадянина України;
- навчання української мови спрямоване на виховання мовної особистості – людини, яка любить, знає і береже рідну мову, з повагою ставиться до неї як до мови нашої держави, володіє її виражальними засобами, користується нею у своїй професійній діяльності й у повсякденному житті;
- формування й розвиток мовної особистості здійснюється у процесі оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності – аудіюванням, говорінням, читанням і письмом, сприйманням і продукуванням мовлення;

- навчання української мови здійснюється в особистісному, когнітивному, комунікативно-діяльнісному, компетентісному та інших аспектах;
- навчально-виховний процес мовної освіти забезпечується ефективним застосуванням традиційних та інноваційних технологій [8, с. 57].

В основі використання спеціальної методики української мови визначені концептуальні засади сьогодення мають, безперечно, першочергове значення, однак мовознавча наука постійно розвивається, накопичуючи сучасний методичний досвід викладання української мови, методи і форми роботи з розумово відсталими дітьми відточуються, понятійна база розширюється і удосконалюється, практична робота на уроках української мови у спеціальній школі виходить на перший план. Актуальним залишається питання визначення сучасних практичних методик, що використовуються на уроках української мови у спеціальній школі для навчання і виховання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку – розумовою відсталістю.

Відповідно до вище викладеного, метою цієї статті є аналіз сучасного стану спеціальної методики української мови з подальшим визначенням пріоритетних напрямків її розвитку та удосконалення. У межах цієї статті ми плануємо провести теоретичне дослідження існуючих методик, що окреслюють сучасні науковці та дослідники-практики у спеціальній методиці викладання української мови при роботі з розумово відсталими учнями.

На сучасному етапі розвитку мовознавчої науки питанням становлення методики навчання української мови у спеціальній школі займалися відомі науковці різних наукових галузей (М. Дульнев, І. Єременко, О. Леонтьєв, Г. Люблінська, С. Покутнева, Є. Соботович, І. Соловійов, В. Тарасун, Т. Ульянова, М. Шеремет та ін.), так і методисти, вчителі-практики.

Коло проблем, що існують у спеціальній методиці викладання української мови, постійно зростає. Одні науковці у проблематиці СМУМ головну увагу приділяють дослідженню проблеми розвитку комунікативних здібностей учнів з розумовою відсталістю (РВУ) (А. Аксьонова, Л. Вавіна, С. Геращенко, Є. Данільченко, Н. Кравець та ін.), інші зосереджують увагу на формуванні орфографічних навичок в РВУ (Н. Барська, В. Воронкова, М. Гнезділов, Г. Піонтківська та ін.), треті активно працюють над проблемою навчання грамоти розумово відсталих дітей (М. Вашуленко, Є. Кузьмінська, Т. Ульянова та ін.). Більшість науковців зосереджує свою увагу на визначенні шляхів формування і розвитку зв'язного мовлення (Г. Бартків, Г. Галюк, Є. Данільченко, І. Дмитрієва, В. Воронкова, Л. Занкова, Н. Кравець, Н. Рєзніченко, С. Покутнева та ін.), частина дослідників розробляє та удосконалює методологію самостійної роботи учнів на уроках рідної мови у спеціальній школі (Л. Басиста, Д. Ельконін, Н. Тарасенко, Т. Ульянова та ін.), низка праць відведена дослідженню формування у розумово відсталих школярів духовних цінностей за допомогою уроків української мови і літератури (В. Бондар, Н. Гіренко, І. Дмитрієва, С. Миронова, Р. Пархоменко та ін.).

Останнім часом все більше науковців звертаються до вивчення проблеми розвитку комунікативних умінь учнів спеціальної школи. Адже формування комунікативно компетентної особистості розумово відсталого учня, здатної вільно висловлювати власні думки – головне завдання навчання і виховання у навчальному закладі спеціального призначення.

Оновлений основний зміст програми з української мови для 1-10 класів спеціальної школи, на чому наголошує Н. Кравець, складає діяльність з мовленнєвого розвитку, морально-етичного і естетичного виховання школярів, яка б допомогла їм успішно увійти в соціокультурний простір країни та соціалізуватися й професійно адаптуватися у ньому після закінчення школи.

З цією метою зміст програми диференційовано на чотири змістові лінії, які тісно корелюють між собою: лінгвістичну, комунікативну, українознавчу і діяльнісну складові [9]. Відповідно до реалізації кожної з представлених змістових ліній на уроках української мови у спеціальній школі вчителі-практики самостійно обирають дидактичний матеріал, форми і методи роботи, розширюючи світогляд РВУ у пізнавальному і мовленнєву аспектах.

Н. Тарасенко та Є. Данільченко підкреслюють, що учні спеціальної школи повинні не лише вільно володіти українською мовою, а й легко користуватися нею у різних життєвих ситуаціях та моделях

спілкування. Їх мовлення має бути як змістовно, так і граматично, стилістично сформоване [13, с. 226].

Мова у житті дітей з порушеннями психофізичного розвитку не лише навчальний предмет, а й джерело соціалізації та професійної адаптації, провідний засіб розумового розвитку, корекції порушень психофізичної сфери, джерело пізнання навколишнього світу, усвідомлення моральних правил та норм поведінки, засіб виховання кожного, як громадянина України.

Відомо, що через засвоєння основних норм української літературної мови у РВУ формується не лише необхідна граматична сторона мовлення, а й відбувається трансформація набутих знань культури українського народу: на прикладі вивчення текстів різних жанрів усної народної творчості, в особисте життя, вчинки та стосунки з іншими людьми.

Практичне використання у навчанні та повсякденному житті текстів діалогічного характеру сприяє накопиченню власного мовленнєвого досвіду, можливості вільно та ефективно підбирати необхідний мовний матеріал, створювати самостійно мовленнєві ситуації та обирати для себе роль одного зі співрозмовників.

Вагомого значення у розвитку комунікативних здібностей розумово відсталих учнів мають навчальні твори та різноманітні форми писемної роботи, за допомогою яких РВУ прагнуть самостійно обирати мовний матеріал, міркувати над формою оповіді, залишати за собою можливість здійснити певний моральний вибір у конкретній ситуації [13, с. 231].

Г. Піонтківська наголошує, що одним із основних завдань української мови у спеціальній школі є вироблення в учнів орфографічної навички. На вироблення зазначеної навички, в першу чергу, впливає усвідомлення слова, його складо-звукове сприймання, диференціювання звуків в слові, здатність співвіднести звукову форму слова в графічну, і як результат – відтворення слова на папері [11, с. 302].

Провідного значення у формуванні в РВУ орфографічної навички набувають різноманітні вправи. Це можуть бути завдання для промовляння скомпоновані за певним принципом, вивчення написання слів за правилом, вправи для співвіднесення слів, списування окремих слів, словосполучень і речень. Досить ефективним сьогодні вважають коментоване письмо, яке застосовується спочатку за зразком чи схемою, а потім як окремий вид самостійної роботи.

Вагомого значення у цьому напрямку роботи набуває робота над вивченням правила (А. Аксьонова, В. Воронкова, Т. Ульянова), яку доцільно проводити у декілька етапів. Розпочинати роботу над вивченням правила слід з ознайомлення з ним, аналізу і аргументування за допомогою конкретних прикладів, закріплення отриманих знань [11, с. 305].

На особливостях методики навчання грамоти наголошує Є. Кузьмінська, уточнюючи, що цей процес сьогодні розуміють як діяльність спрямовану на формування в дітей початкових елементарних умінь читання і письма на основі вивчення букваря, з використанням спеціальної методики [10, с. 137].

Проблема підготовки РВУ до опанування грамоти висвітлена як у спеціальній, так і загально педагогічній науці. Відомі науковці-педагоги минулого (Л. Виготський, О. Лурія, Д. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.) визначали та обґрунтовували теоретичні основи зазначеної проблеми.

Провідні науковці-методисти (А. Аксьонова, В. Воронкова, М. Гнезділов, Н. Кравець, В. Петрова, Г. Піонківська, Т. Ульянова та ін.) акцентували увагу на практичному боці підготовки розумово відсталих школярів до навчання грамоти. Учні з порушеннями інтелектуального розвитку, зазначають дослідники, оволодівають навичкою письма повільно, потребують спеціального розвитку вольових і м'язових зусиль, просторової орієнтації, моторики, цілеспрямованого корегування фонематичного сприймання [10, с. 140].

На методиці розвитку зв'язного мовлення учнів старших класів спеціальної школи наголошує І. Дмитрієва. Для розвитку зв'язного мовлення провідного значення має словотворча робота з дієсловами та вміння оперувати ними у завданнях мовного та мовленнєвого характеру. Встановлення словотворчих зв'язків дієслова із спорідненими словами та засвоєння їх семантики слугує активним базисом для закріплення у свідомості розумово відсталих учнів понять, розвитку як активного, так і пасивного словника [6, с. 57].

Робота з розвитку зв'язного мовлення пропонується дослідницею у декілька етапів. Перший

полягає у використанні системи вправ пояснювально-ілюстративного характеру, наприклад, утворення дієслів за допомогою афіксів. Другий передбачає практичне закріплення словотвірних моделей за допомогою лексичних вправ мовного характеру, наприклад, згрупування дієслів з однаковими префіксами, визначення відтінків їх значень. На цьому етапі розвитку зв'язного мовлення за допомогою роботи з дієсловами вагомим значення мають вправи репродуктивно-продуктивного характеру, наприклад, складання дієслів за наданими схемами. Третій етап роботи передбачає активізацію лексичних навичок у мовленні. Учням старших класів спеціальної школи пропонуються до виконання умовно-мовленнєві лексичні вправи, наприклад, обрати з ряду дієслів одне, що відповідає конкретній мовленнєвій ситуації [6, с. 60].

Запропонована методика викладання української мови учням з розумовою відсталістю зорієнтована на розвиток зв'язного мовлення, збагачення словникового запасу дієслівними формами.

Методику цілеспрямованої роботи над розвитком зв'язного мовлення учнів спеціальної школи пропонує Н. Рєзніченко, уточнюючи, що окреслений вид роботи розпочинається зі спостереження за мовленнєвою поведінкою дітей, включає спеціальну програму оволодіння навичками правильного, точного висловлювання, закінчується мовленнєвою практикою у процесі засвоєння програмового матеріалу [12, с. 139].

Мовленнєвий розвиток є однією зі складових формування дитячої особистості взагалі, а дитини з особливими освітніми потребами – першочергово. В. Петрова наголошує, що мовленнєвий розвиток дитини є центром процесу навчання грамоти. Завдання спеціальної методики викладання української мови – навчити учнів зв'язно висловлювати власні думки, однак для розвитку цього вміння необхідна база. Мовлення учнів з розумовою відсталістю розвивається за умови набуття здатності розуміти лексичне і граматичне значення слова, словосполучення, речення, тобто, коли матеріальна оболонка мовного знака співвідноситься з явищем позамовної реальності [12, с. 140].

Основу шкільного курсу української мови для дітей з особливими освітніми потребами складає мовленнєва діяльність (аудіювання, читання, говоріння, письмо). Мовлення передбачає діяльність з використанням мови не лише для спілкування, але й для пізнання, впливу на інших людей, соціалізації та адаптації учнів до умов життя в майбутньому.

З першого дня перебування у школі відбувається практичне навчання усного мовлення РВУ. Паралельно з формуванням у першокласників з розумовою відсталістю навичок читання і письма, вчитель готує учнів до побудови та сприймання зв'язних висловлювань.

Ефективним засобом формування зв'язного мовлення учнів початкових класів спеціальної школи є „Буквар” (автор Л. Вавіна). Застосування цього підручника, використання ілюстрацій дає можливість пов'язати навчальний процес з життям, служить наочним матеріалом для сприймання і розуміння текстів.

У формуванні навичок оформлення зв'язного викладу своїх думок, почуттів, намірів вагомим роль відіграє продумана вчителем і систематично використана робота над реченням. Учні початкової ланки спеціальної школи необхідно вчити правильно будувати речення, застосовувати окреслені мовні одиниці у власному мовленні [12, с. 143].

Для того, щоб сприяти розвитку усного мовлення учнів з РВУ, на думку А. Аксьонова, необхідно створити відповідні педагогічні умови. По-перше, на уроках української мови використовувати відповідний дидактичний матеріал та методично забезпечувати навчальний процес, по-друге, враховувати вікові та розумові особливості школярів з розумовою відсталістю, по-третє, у навчанні грамоти оптимально поєднувати методи і прийоми роботи [1, с. 82].

Теоретичні аспекти аналізу шляхів розвитку мовлення учнів з розумовою відсталістю подає Є. Данільченко, окреслюючи, що засвоєння учнями спеціальної школи рідної мови має не лише пізнавальне, корекційне, а й соціальне значення [5, с. 184].

Як відомо, найбільш складною формою мовлення є зв'язне, адже воно має на меті комунікацію на більш високому рівні. У своїй основі зв'язне мовлення складається з двох взаємозалежних процесів – вміння розуміти чуже мовлення та вміння висловлювати власні думки.

РВУ мають порушення як імпресивної сторони мовлення (вміння сприймати мовлення інших людей), так і експресивної сторони мовлення (здатності говорити). РВУ не лише відчувають труднощі, коли вступають у розмову, коли точно й відповідно сприймають звернене до них мовлення, а й не можуть виявити інтерес до отриманої інформації, висловити власні думки та переживання, повсякчас перескакують з однієї теми розмови на іншу.

Розвиток зв'язного мовлення у розумово відсталих учнів відбувається як на рівні сприймання, усвідомлення та запам'ятовування, так і на рівнях практичного застосування за зразком, а також у ході самостійного застосування.

Безсумнівно, зв'язне мовлення в учнів спеціальної школи поступово розвивається і на уроках граматики, і на уроках читання. Основним видом практичної роботи з розвитку цього вміння є бесіда вчителя з учнями, наприклад, опис предметів, порівняння предметів, співставлення речень, складання складних речень, складання оповідань [5, с. 189].

Крім бесіди на уроках граматики і читання у роботі з РВУ доречно використовувати розповідь за картинками. Для цього можна застосовувати як предметні, сюжетні, так і серії картинок за однією тематикою.

Вагомим значенням у роботі з розвитку зв'язного мовлення надають переказу прочитаного. Для цього уміло підбирають картинки або малюнки учнів до прочитаного тексту, застосовують короткий переказ за планом, використовують поширений або реконструйований переказ.

Окремим видом у методиці розвитку зв'язного мовлення РВУ вважають розповіді дітей на задану тему. Цей вид роботи має специфічні особливості і умовно поділяється на кілька різновидів: а) розповідь учня відповідно до виконання конкретної дії; б) колективні або ланцюжкові розповіді; в) розповідь з чітко зазначеним початком, кінцем або основною частиною; г) вільна розповідь.

Розвиток зв'язного мовлення РВУ вирішальний момент включення їх у діяльність, можливість більш ефективно розвивати соціальні та психологічні аспекти життєдіяльності, сприяти входженню дітей з особливими потребами у соціум [5, с. 190].

Вагомим значенням творчим роботам у розвитку зв'язного мовлення відводять Г. Бартків та Г. Галюк, зазначаючи, що у молодшому шкільному віці цей вид роботи є найбільш дієвим. За допомогою використання творчих робіт діти з особливими потребами вчаться розуміти логіку подій, у повній мірі осмислюють тему, у розповіді не перескакують з однієї теми на іншу [2].

Першочергове значення у розвитку зв'язного мовлення полягає у навчанні учнів спеціальної школи вільно висловлювати власні думки спочатку за допомогою кількох речень, поступово переходячи до уміння створювати текст. Щоб зорієнтувати учня з розумовою діяльністю у створенні зв'язного висловлювання текст створюється відповідно до життєвих потреб дитини (гри, праці, навчання, основних видів діяльності).

Більш практичного значення на уроках української мови у спеціальній школі Л. Басиста надає використанню самостійних вправ. Цей вид діяльності підходить для середньої та старшої ланок у системі спеціальної освіти, коли на друге місце відходять теоретичні знання, а на перше виступають практичні самостійні вправи [3].

Під час застосування цього виду робіт в учнів з розумовою відсталістю активно розвиваються усі психологічні процеси – увага, пам'ять, мислення, а значить формуються вміння і навички, розвивається мовлення.

Вагомим значенням у використанні у спеціальній методиці української мови запропонованого виду роботи відіграє поступальна робота вчителя. Адже до виконання кожного завдання самостійної роботи учня необхідно готувати, спочатку актуалізуючи роль самостійної розумової діяльності, раціонально розподіляючи власні сили на те чи інше завдання, потім повноцінно переводити учня з розумовою відсталістю до виконання індивідуальної самостійної роботи. На останньому етапі підготовки до виконання самостійних вправ роль вчителя переходить на другорядну, контрольну, допоміжну.

Методисти наголошують на тому, щоб отримати ефективний результат від використання самостійної роботи, необхідно постійно оновлювати зміст вправ, підбирати різноманітний цікавий

дидактичний матеріал, застосовувати вправи, що актуалізують і зорове, і слухове, і моторно-рухове сприймання.

Крім того у методиці самостійної роботи, що активно використовується у роботі спеціальної школи, необхідно пам'ятати про принцип поступового нарощування труднощів, що був започаткований ще відомим науковцем І. Павловим. В основі цього принципу лежить адаптація вправ відповідно до розумових, психологічних особливостей учнів з розумовою відсталістю, з поступовим ускладненням завдань, зменшенні тривалості виконання завдань самостійної роботи [3].

На уроках української мови у спеціальній школі вагомим значення відводять формуванню у розумово відсталих учнів духовних цінностей та гуманістичних переконань. І. Дмитрієва відмічає, що основним засобом духовного розвитку підростаючого покоління є рідна мова, яка в своїй основі зберігає мовні скарби культури та звичаїв українського народу. Засоби рідної мови створюють найсприятливіші умови для засвоєння сімейних цінностей, для формування моральної поведінки у товаристві, для комфортного перебування у соціумі. Різноманітні жанри усної народної творчості – прислів'я, приказки, загадки, пісні та казки – виконують не лише дидактичну функцію у розвитку учнів з розумовою відсталістю, а й відбивають духовну красу українського народу, кращі моральні переконання [7, с. 69].

У напрямку розвитку духовних цінностей розумово відсталих учнів доречно використовувати наступні методи і прийоми роботи: самостійну роботу учнів, бесіду, форму роботи – запитання і відповідь, виконання цікавих вправ, творчу діяльність, постановку пошукових завдань, проведення нестандартних уроків.

Таким чином, слід відзначити, що сучасний розвиток спеціальної методики викладання української мови, опираючись на концептуальні засади, вміщує різноаспектні методичні напрямки, види і форми роботи, спрямовані на єдиний результат – мовленнєвий розвиток учня з особливими потребами.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розширенні теоретичної бази дослідження розвитку спеціальної методики викладання української мови, аналізі інноваційних технологій, що використовуються на уроках української мови у спеціальній школі.

Використана література:

1. **Аксенова А.К.** Методика обучения русскому языку в специальной (коррекционной) школе / А. К. Аксенова. – М. Гуманитарное издание центр ВЛАДОС, 1999. – С. 81-83.
2. **Бартків Г.** Роль творчих робіт у розвитку зв'язного мовлення / Г. Бартків. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kspu.edu>. (Назва з екрану)
3. **Басиста Л.В.** Значення самостійних вправ на уроках української мови в 5-9 класах спеціальної школи та вимоги до їх виконання / Л. В. Басиста. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kspu.edu>. (Назва з екрану)
4. **Герашенко С.І.** Розвиток комунікативних умінь у розумово відсталих учнів 5-6 класів / С. І. Герашенко // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / За ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Вип. XXIII в трьох частинах, частина 1. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2013. – С. 161-168.
5. **Данільченко Е.В.** Теоретичні аспекти розгляду шляхів розвитку мовлення учнів з вадами інтелекту / Е. В. Данільченко // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / За ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Вип. XXIII в трьох частинах, частина 1. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2013. – С. 184-190.
6. **Дмитрієва І.В.** Розвиток зв'язного мовлення учнів старших класів спеціальної школи / І. В. Дмитрієва // Вісник Донбаського державного педагогічного університету : зб. наук. пр. Серія: Корекційна педагогіка і психологія. Вип. 1 / Донбас. держ. пед. ун-т, держ. вищ. навч. закл. ; [голов. ред. Омельченко С. О. ; ред. рада вісника: Сипченко В. І. (заст. голов. ред.) та ін. ; за заг. ред. І. В. Дмитрієвої]. - Слов'янськ : ДДПУ, 2013. – С. 55-63.
7. **Дмитрієва І.В.** Формування в учнів спеціальної школи духовних цінностей на уроках української мови та читання / І. В. Дмитрієва, Н. А. Гіренко // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / За ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Вип. ІХХ. В двох частинах, частина 2. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2012. – С. 65-73.
8. **Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти:** вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273с.
9. **Кравець Н.П.** Підбір і структурування навчального матеріалу з української мови для допоміжної школи / Н. П. Кравець. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.rehab.org.ua/ukrainian/psicho/kravets/print>. (Назва з екрану)
10. **Кузьмінська Є.О.** Проблема підготовки розумово відсталих дітей до опанування грамоти в загальній та спеціальній

психолого-педагогічній літературі / Є. О. Кузьмінська // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : збірник наукових трудов / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. - Вип. 23. - С. 137-140.

11. Піонтківська Г.С. Засоби формування орфографічної навички у розумово відсталих учнів 2-4-х класів / Г. С. Піонтківська // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / За ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Вип. XXIII в трьох частинах, частина 1. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2013. – С. 302-308.

12. Рєзніченко Н.В. Розвиток мовлення розумово відсталих першокласників на уроках протягом періоду навчання грамоти / Н. В. Рєзніченко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2011. – № 14(3). – С. 139-145.

13. Тарасенко Н.В. Формування комунікативних здібностей як засобу соціальної адаптації учнів з порушеннями інтелектуального розвитку на матеріалі уроків рідної мови / Н. В. Тарасенко, Є. В. Данільченко // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / За ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Вип. XXI в двох частинах, частина 2. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2012. – С. 226-232.

References:

1. Aksenova A.K. Metodika obuchenija russskomu jazyku v special'noj (korrekcionnoj) shkole / A. K. Aksenova. – M. Gumanitarnoe izdanie centr VLADOS, 1999. – S. 81-83.

2. Bartkiv G. Rol' tvorчих robіt u rozvitku zv'jaznogo movlennja [Elektronnij resurs] // Rezhim dostupu: <https://www.kspu.edu>.

3. Basista L.V. Znachennja samostijnih vprav na urokah ukraїns'koї movi v 5-9 klasah special'noї shkoli ta vimogi do ih vikonnannja [Elektronnij resurs] // Rezhim dostupu: <https://www.kspu.edu>.

4. Gerashhenko S.I. Rozvitok komunikativnih umin' u rozumovo vidstalih uchniv 5-6 klasiv / S. I. Gerashhenko // Zbirnik naukovih prac' Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universitetu imeni Ivana Ogiєnka / Za red. O.V.Gavrilova, V.I.Spivaka. – Vip. XHIII v tr'oh chastinah, chastina 1. Serija: social'no-pedagogichna. – Kam'janec'-Podil's'kij: Medobori-2006, 2013. – S. 161-168.

5. Danil'chenko E.V. Teoretichni aspekti rozgljadu shljahiv rozvitku movlennja uchniv z vadami intelektu / E. V. Danil'chenko // Zbirnik naukovih prac' Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universitetu imeni Ivana Ogiєnka / Za red. O.V.Gavrilova, V.I.Spivaka. – Vip. XHIII v tr'oh chastinah, chastina 1. Serija: social'no-pedagogichna. – Kam'janec'-Podil's'kij: Medobori-2006, 2013. – S. 184-190.

6. Dmitrieva I.V. Rozvitok zv'jaznogo movlennja uchniv starshih klasiv special'noї shkoli / I. V. Dmitrieva // Visnik Donbas'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu : zb. nauk. pr. Serija: Korekcijsna pedagogika i psihologija. Vip. 1 / Donbas. derzh. ped. un-t, derzh. vishh. navch. zakl. ; [golov. red. Omel'chenko S. O. ; red. rada visnika: Sipchenko V. I. (zast. golov. red.) ta in. ; za zag. red. I. V. Dmitrievoi]. - Slov'jans'k : DDP, 2013. – S. 55-63.

7. Dmitrieva I.V. Formuvannja v uchniv special'noї shkoli duhovnih cinnostej na urokah ukraїns'koї movi ta chitannja / I. V. Dmitrieva, N. A. Girenko // Zbirnik naukovih prac' Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universitetu imeni Ivana Ogiєnka / Za red. O.V.Gavrilova, V.I.Spivaka. – Vip. IHX. V dvoh chastinah, chastina 2. Serija: social'no-pedagogichna. – Kam'janec'- Podil's'kij: Medobori-2006, 2012. – S. 65-73.

8. Zagal'noevropejs'ki Rekomendacii z movnoї osviti: vivchennja, vikladannja, ocinjuvannja / Naukovij redaktor ukraїns'kogo vidannja doktor ped. nauk, prof. S. Ju. Nikolaeva. – K.: Lenvit, 2003. – 273s.

9. Kravec' N.P. Pidbir i strukturuvannja navchal'nogo materialu z ukraїns'koї movi dlja dopomizhnoї shkoli [Elektronnij resurs] // Rezhim dostupu: <http://library.rehab.org.ua/ukrainian/psicho/kravets/print>.

10. Kuz'mins'ka Є.О. Problema pidgotovki rozumovo vidstalih ditej do opanuvannja gramoti v zagal'nij ta special'nij psihologo-pedagogichnij literaturi / Є. О. Kuz'mins'ka // Naukovij chasopis Nacional'nogo pedagogichnogo universitetu imeni M. P. Dragomanova. Serija 19: Korekcijsna pedagogika ta special'na psihologija : sbornik nauchnyh trudov / M-vo osviti i nauki, molodi ta sportu Ukraїni, Nac. ped. un-t im. M.P. Dragomanova. - Kiїv : Vid-vo NPU im. M. P. Dragomanova, 2013. - Vip. 23. - S. 137-140.

11. Piontkivs'ka G.S. Zasobi formuvannja orfografichnoї navichki u rozumovo vidstalih uchniv 2-4-h klasiv / G. S. Piontkivs'ka // Zbirnik naukovih prac' Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universitetu imeni Ivana Ogiєnka / Za red. O.V.Gavrilova, V.I.Spivaka. – Vip. XHIII v tr'oh chastinah, chastina 1. Serija: social'no-pedagogichna. – Kam'janec'-Podil's'kij: Medobori-2006, 2013. – S. 302-308.

12. Reznichenko N.V. Rozvitok movlennja rozumovo vidstalih pershoklasnikiv na urokah protjagom periodu navchannja gramoti / N. V. Reznichenko // Visnik Lugans'kogo nacional'nogo universitetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogichni nauki. – 2011. – № 14(3). – S. 139-145.

13. Tarasenko N.V. Formuvannja komunikativnih zdibnostej jak zasobu social'noї adaptacii uchniv z porushennjami intelektual'nogo rozvitku na materialu urokiv ridnoї movi / N. V. Tarasenko, Є. V. Danil'chenko // Zbirnik naukovih prac' Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universitetu imeni Ivana Ogiєnka / Za red. O.V.Gavrilova, V.I.Spivaka. – Vip. XHI v dvoh chastinah, chastina 2. Serija: social'no-pedagogichna. – Kam'janec'-Podil's'kij: Medobori-2006, 2012. – S. 226-232.

Любич Н.В. К проблеме специальной методики обучения украинскому языку умственно отсталых учеников специальной школы

В статье поднимается проблема специальной методики изучения украинского языка, осуществляется анализ современных исследований. Проведен теоретический анализ концептуальных принципов, которые составляют фундаменты становления и развития специальной методики изучения украинского языка в специальной школе для умственно отсталых

детей. Отмечено, что лингвистическая наука постоянно развивается, методический и педагогический опыт совершенствуется, появляются современные исследования, которые направлены на поиски новых эффективных методик формирования речевой деятельности детей с нарушениями интеллектуального развития – умственной отсталостью. Осуществлен теоретический анализ современных исследований, среди которых ведущее место занимают работы, в которых предоставлены методики формирования и развития коммуникативных умений умственно отсталых учеников, формирования орфографических навыков, в процессе обучения грамоте; сосредоточено внимание на развитии связной устной и письменной речи. Цель статьи – проанализировать современное состояние специальной методики обучения украинскому языку, определить приоритетные направления ее дальнейшего усовершенствования. Методы исследования представленные в статье – теоретические: анализ, систематизация, сравнение и обобщение научных сведений, в отрасли лингвистики, психолингвистики, языкознания, коррекционной психопедагогике на исследуемую проблему с целью определения состояния ее разработанности и перспективных направлений изучения.

Ключевые слова: специальная методика украинского языка, урок украинского языка, специальная школа для умственно отсталых детей, нарушения интеллектуального развития, умственно отсталые ученики.

Lyubchych N.V. To the problem of a special technique of teaching Ukraine language of retarded children at special school

The article raised the problem of special methods of teaching Ukrainian language, the analysis of current research was carried out. The theoretical analysis of conceptual principles that form foundations of formation and development of the special methods of teaching Ukrainian language was conducted. Indicated that linguistic science develops constantly, methodical and pedagogical experience improves, there are modern studies aimed at search for new effective methods of formation of speech activity of children with violations of intellectual development – mental backwardness. The theoretical analysis of modern researches was made, where leading place is occupied with works, which present the methodologies of forming and development of communicative abilities of mentally of backward pupils, forming of orthographic skills in the process of studying literacy; attention is concentrated on development of the coherent verbal and written speech. Aim of the article – to analyze the current state of Ukrainian language special technique, determine priority areas for further improvement. Research methods presented in the article are theoretical: analysis, systematization, comparison and generalization of scientific information in the field of linguistics, psycholinguistics, philology, correction psycho-pedagogics, speech therapy on the studied problem with the aim of determination of the state of its development and perspective directions of solutions.

Keywords: special technique of Ukrainian language, Ukrainian language lesson, special school for retarded children, violation of intellectual development, mentally backward pupils.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2015 р.

Статтю прийнято до друку 20.09. 2015 р.

Рецензент: д. пед. наук, доцент Боряк О.В.

УДК: 376.42

Ніколенко Л. М.

**РОЛЬ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ УЧНІВ
З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ**

У статті розглядається проблема професійного становлення учнів в умовах системи спеціальної освіти. Наголошується, що трудове виховання має виняткове значення у вирішенні цієї проблеми, оскільки покликане готувати учнів до включення у доросле трудове життя. Доведено важливість пропедевтичного етапу у процесі професійно-трудової підготовки учнів з інтелектуальними порушеннями. Зазначено, що особливості психіки і діяльності викликають необхідність спеціальної організації ручної праці і трудового виховання учнів із порушеннями інтелектуального розвитку, застосування особливих педагогічних прийомів, заснованих на залученні більш збереженої чуттєвої сфери. Обґрунтовано пріоритетність практико-орієнтованого підходу у виборі форм трудового виховання дітей із порушеннями інтелектуального розвитку. Представлено пропедевтичну програму із трудового виховання за спеціалізацією пекар, яка включає гурткові заняття за методикою «робота з тістом». Наголошено, що у процесі пропедевтичної роботи за даною програмою школярі формують первинні уявлення про професію пекаря, розвивають початкові професійні уміння, навчаються дотримуватися правил безпечної праці, розширюють свої можливості у виборі доступних видів професійної діяльності.

Ключові слова: діти з порушеннями інтелектуального розвитку, професійно-трудова становлення, практико-орієнтований підхід, трудове виховання, пропедевтичний етап у процесі професійної підготовки.

На шляху демократичних перетворень, зміни пріоритетів українського суспільства, гуманізації та особистісної спрямованості процесу навчання спеціальна освіта усе більше уваги надає вирішенню проблем соціальної адаптації та професійно-трудового визначення осіб із порушеннями